

MUÍÑOS DE VENTO NA RÍA DE VIGO. O MUÍÑO DE NAVIA.

Por: Elisa Pereira García (Centro de Artesanía de Vigo) e
Fernando Javier Costas Goberna (Instituto de Estudos Vigueses)

O que queda do muíño sitúase na parroquia de Navia, no lugar do Muíño, barrio do Redondo, pertencente ao concello de Vigo, concretamente nun outeiro no que se reciben ben os ventos. A súa construción realizouse na zona que correspondería á acrópole dun poboado pertencente á cultura castrexa, tal como reflicten os materiais que ao longo do tempo foron aparecendo no outeiro. O muíño atópase en moi mal estado de conservación; apenas queda en pé un 30 % da torre e debido a isto non se pode coñecer cales foron os elementos mecánicos que o constituían e cantos vans tiñan.

O muíño non presenta plataforma, quizais porque as características do terreo, un enclave natural elevado, non esixían a modificación deste. A torre era fixa con cuberta xiratoria, cuberta que tiña a finalidade de que o sistema de aspas saíse ao exterior

e tenden a ofrecer polo exterior unha cara rectangular. Para asentalos empréganse rachas tapando así os posibles buratos e empregando como material para reforzalos a arxila. Os cachotes de maior tamaño e de mellor acabado colócanse polo exterior, deixando os de inferior calidade para a cara interior do muro do muíño. Así mesmo o grosor deste muro varía ao presentar unha sección troncocónica, pois se ben na base o largo é de 95 cm., a medida que gaña en altura diminúe en grosor, e así o largo que presenta no cumio é duns 60 cm. aproximadamente.

No interior presenta un diámetro de 330 cm. e unha altura de 450 cm. aprox. Agora ben, dende a base do chan ata unha altura de 270 cm. pódense observar uns cachotes grandes de pedra que sobresaen cara ao interior do muro a modo de cornixa e que fan pensar nunha división do muíño en dúas plantas ou ben nunha zona onde se apoiaría unha estrutura interior de madeira ou piso.

Como restos do aparello da moenda, no interior do muíño pódese observar unha pedra circular que corresponde ao pé, cunhas medidas de 130 cm. de diámetro e 68 cm. de altura e no exterior outra pedra circular, a moa, peza superior que xiraba sobre o pé. Son as súas medidas 130 cm. de diámetro por 24 cm. de altura.

Outros muíños de vento no concello de Vigo. O Muíño de Alcabre.¹

Sobre a existencia dun muíño de vento na veciña parroquia de Alcabre contamos con referencias toponímicas, bibliográficas e etnográficas. Polo que respecta á toponimia, existe aínda hoxe en día

a denominación, que fai alusión a un dos barrios da parroquia, concretamente o situado nas inmediacións do antigo matadoiro, hoxe Museo do Mar de Vigo. Como *barrio del molino de viento* aparece citado este lugar xa nos libros parroquiais e no tomo da Geografía del Reino de Galicia dirixida por Francisco Carreras Candi, correspondente á provincia de Pontevedra elaborado por Gerardo Alvarez Limeses, na relación de lugares

¹Non aparece mencionado na obra de Begoña Bas. Muíños de mareas e de vento en Galicia. Fundación Pedro Barrié de la Maza. 1991. A Coruña. Consideracións xerais pró estudo dos muíños en Galicia. Cuadernos de Estudios Galegos. Tomo XXXII, 1981. Santiago de Compostela.

Muíño de Navia. Detalle canaleta horizontal

atravesándoa; tirando a cuberta podíanse orientar as aspas para recibir ben os ventos, de xeito que o muíño traballaba con ventos de calquera dirección. No cumio da parede da torre aparecen unhas pezas de cantería, atravesadas por un suco a modo de canella duns 7 cm. de largo por 3 cm. de profundidade, que iría recuberta de ferro ou de madeira, polas que circulaban unhas rodas que irían incluídas na estrutura da cuberta e que axudaban a que esta xirase. A sección da torre cilíndrica tendente a troncocónica é o resultado da combinación de perpiaños e cachotes de pedra en gran. Os primeiros empréganse fundamentalmente para a porta presentando un largo de 95-100 cm., mentres que os segundos varían de tamaño e en proporcións,

da parroquia de Alcabre². Así mesmo a denominación de *Punta do Muíño* aparece reflectida nalgúns mapas consultados da ría de Vigo, referenciando a punta que se sitúa nas inmediacións do citado barrio. Finalmente como anécdota, podemos citar que un establecemento hostaleiro da zona, recolle no seu rótulo a denominación de *muíño de vento*.

Todo o exposto permite considerar con bastantes visos de realidade que os mencionados topónimos de “*Barrio del molino de viento*” y “*Punta do Muíño*” teñen a súa orixe na existencia nalgún momento dunha construción destinada á moenda que empregase a enerxía eólica, da que desafortunadamente non puidemos localizar os seus vestixios, que cicais desapareceron nas sucesivas modificacións urbanísticas do barrio.

Cronoloxía e posible xénese dos muíños de vento galegos.

As referencias bibliográficas dispoñibles non permiten fixar con precisión nin as datas exactas da construción da maioría dos muíños de vento galegos nin a súa xénese.

Sobre por que nun momento determinado comezan a aparecer os muíños de vento en Galicia podemos barallar varios supostos, que non permite a extensión deste traballo; non obstante parécenos importante reproducir un parágrafo de M^a del Carmen Muñoz na obra “Vigo en su Historia”, no capítulo dedicado a Vigo nos séculos XVI e XVII .páxs.267-268³

“La situación económica en el siglo XVII

...La escalada del conflicto portugués, hará que la economía viguesa de mediados de siglo atravesase momentos de casi completa atonía, hasta tal punto que en 1666, no había en la villa ni un

²Alvarez Limeses, G. Provincia de Pontevedra en Historia General del Reino de Galicia, dirixida por Carreras y Candi .1936. Barcelona.

³Muñoz, M^a del Carmen. Vigo y su comarca en los siglos XVI y XVII. En : Vigo en su Historia. 1979. Vigo.

solo arriero, como resultado de la paralización del comercio. A estas calamidades se unen años de mala cosecha general en Galicia, “por las muchas aguas, con que el trigo y centeno subirá de precio, y de todo habrá menos gramos. “Por ello se pide el envío de 120 ó 150 fanegas de trigo y 120 sacos de harina de Cerdeña, Orán ó Mallorca.

Además ya en Septiembre la Junta de provisiones había enviado a Castilla, a buscar maestros de molinos de viento para instalarlos en las rías de Pontevedra y Baiona donde al menos se inició la construcción”.

Este derradeiro parágrafo ten gran importancia porque nos fala de que na segunda metade do século XVII preséntase a necesidade de dispoñer deste tipo de muíños na nosa área e evidentemente serán os expertos doutras zonas, onde estes xa existían, os encargados da súa construción e posta en funcionamento. Así mesmo é ata agora a data máis antiga que coñecemos referenciada, sobre a construción de muíños de vento na nosa área xeográfica e a primeira que probablemente haxa que barallar á hora de fixar o levantamento deste tipo de construcións.

Continuando coas referencias bibliográficas sobre datas relacionadas cos muíños de vento, na publicación: “San Juan de Tabagón: Historia, Fiesta y Cultura” editada no Rosal en

1997, Xoán Martínez do Tamuxe nun artigo, titulado, “Noticias sobre desaparecidos. Muños de Vento”, Pax. 93, refire o seguinte respecto dos muíños de vento da Guarda e do Rosal: “*La primera cita histórica manuscrita de la existencia de la construcción de esos molinos, se topan ya, cuando menos, en 1806 en Documentación del archivo del Archivo Municipal de A Guarda.*

También cita escrita, pero en letra de molde, se recoge en 1849, en el conocido Diccionario Histórico-Geográfico, de

Muíño de Navia. Detalle interior vertical

Pascual Madoz, en las parroquias de A Guarda, Salcidos y Camposancos⁴..

As causas da posta en marcha destes enxeños quizais estean expostas no parágrafo de M^a do Carmen Muñoz; un clima inestable, que non permitía o uso dos muíños hidráulicos de forma regular; a necesidade de moer o gran traído do exterior nunha época de fame...; A destacar que posiblemente un dos factores que empuxa a creación destes muíños é o feito de que en determinadas zonas as correntes fluviais son pobres impedindo a construción de muíños hidráulicos favorecendo os de vento.

O abandono do emprego de muíños de vento hai que buscalo posiblemente na incomodidade que supón o ter que acudir ao muíño cando hai vento, xa que soamente nese momento se pode moer, mentres que nunha tempada de chuvias, como as que se dan en Galicia normalmente, os muíños movidos por enerxía hidráulica (muíños de auga) permiten un maior tempo de operatividade, o que resultaría mais cómodo para a planificación das tarefas das xentes, e iso explicaría a continuidade en funcionamento destes últimos en detrimento dos muíños de vento.

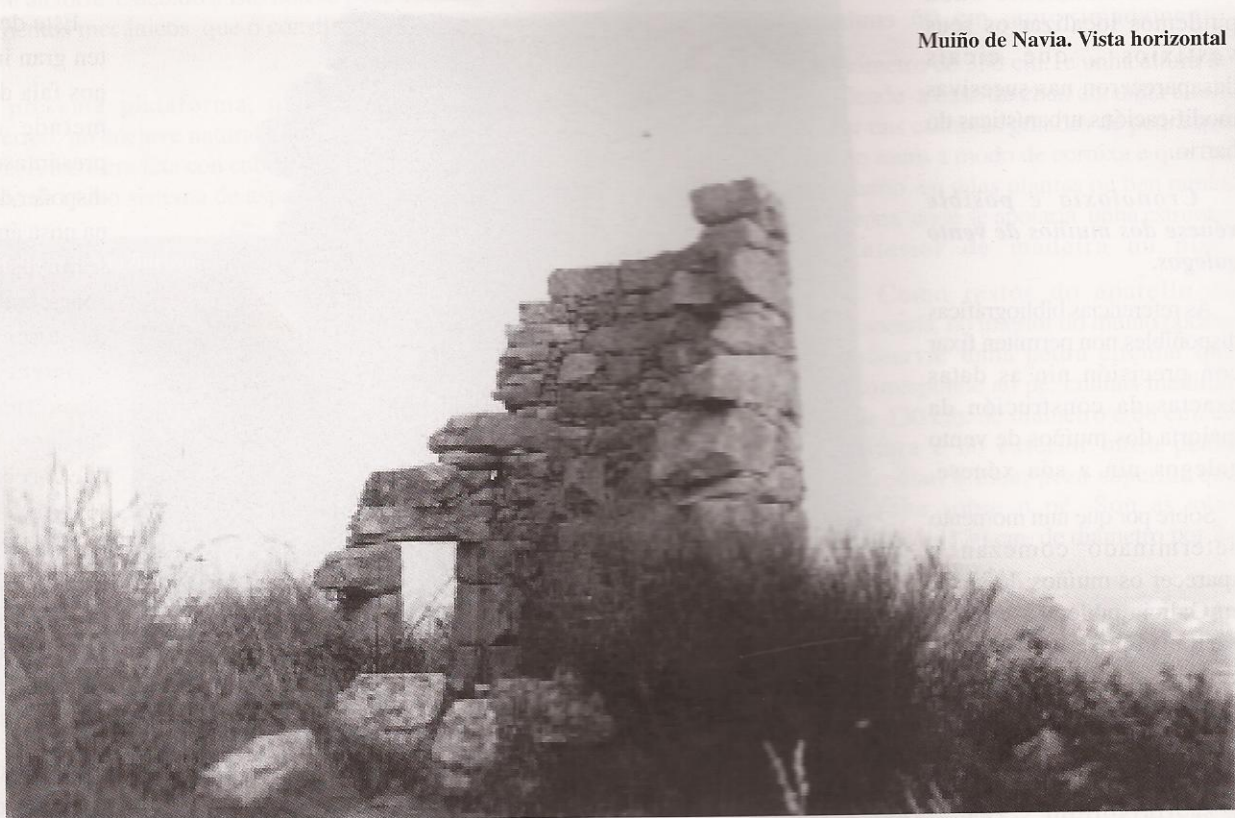
Sobre a data do abandono do seu uso, as referencias orais coñecidas sitúan este momento a finais do século XIX e comezos do século XX. E volvendo aos muíños da Guarda, Tamuxe na obra citada anteriormente, pág.93, di o seguinte: *“Por fotografías de 1870 sobre monumentos histórico-artísticos guardeses, se aprecian ya molinos fuera de uso, arruinados...”* aínda que hai que ter en conta, como o citado autor recolle, que estas fotografías non son proba concluínte, porque as fotografías, non recollen a totalidade de todos os muíños da zona e polo tanto tampouco o estado de todos eles nesas datas.

Necesidade de recuperar o muíño de vento de Navia.

O muíño de vento de Navia; ven a ser o último vestixio deste tipo de construcións na ría de Vigo. Estamos ante os restos dun monumento único do patrimonio histórico do noso concello e iso por si só xustifica o argumento da necesidade da súa recuperación, por iso pensamos que é unha das derradeiras oportunidades de recuperar o testemuño dun enxeño máis alá do mecánico, procedente da inquietude das xentes que nos precederon e ás que debemos unha parte importante do que somos.

Se non fomos quen de salvar o xacemento castrexo existente no lugar, debido ás actuacións urbanísticas fóra de control, non deixemos que novas intervencións ou omisións sigan privándonos de elementos patrimoniais, que obriguen aos nosos descendentes a recorrer á documentación escrita para saber que existiu un

Muíño de Navia. Vista horizontal

muíño de vento e que a voluminosa lexislación destinada a “salvagardar” este patrimonio elaborada polos seus antepasados non serviu para moito. No terreo do concreto cremos que non é demasiado complicado que a Administración pública adquirise o terreo e os restos da edificación e se pensase a súa reconstrución, para, posteriormente, recuperar o lugar para o goce dos cidadáns. Débese de ter en conta nesta proposta, a cercanía do monumento á praia de Samil, lugar amplamente visitado⁵.

⁴Martínez do Tamuxe, Xoán. Noticias sobre desaparecidos muíños de vento. En: San Juan de Tabagón: Historia, Fiesta y Cultura. 1997. O Rosal

⁵Costas Goberna, F.J.; Pereira García, E. Muíños de vento, o último vestixio deste tipo de construcións na Ría de Vigo: O Muíño de Navia. Glaucois nº 3 .Boletín do Instituto de Estudos Vigueses. 1997.Vigo.